

Frits Burger

Hart voor Taal

*Op weg naar het innerlijk van het woord:
De oefenweg*

TAAL STROOMT DEEL 1

Als ik nu in dit land
Maar wat alleen mag blijven,
Dan zal de waterkant
Het boek wel voor mij schrijven...
Ik eet met zekerheid,
Hier vind ik vroeg of later
Het woord dat mij bevrijdt
En levend is als water.¹

Voor Ernie, mijn muze

Copyright © 2025 Drs. Frits Burger | Uitgeverij Oorsprong

Eerste druk juli 2025

ISBN 9789461014054

NUR 610/616

Trefwoorden:

taal, taalwetenschap, taalfilosofie, antroposofie, esoterie

Foto omslag: Godafoss waterval, IJsland

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Oorsprong.

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

Uitgeverij Oorsprong

Postbus 188, 8260 AD Kampen

www.uitgeverijoorprong.nl

Disclaimer: ondanks alle zorg die aan het realiseren van dit boek is besteed, kan noch de auteur, noch de redacteur, noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor mogelijke schade die het gevolg is van een eventueel (onjuist) gebruik van dit boek.

Inhoud

Voorwoord	9
Inleiding	11
Taal als persoonlijke oefenweg	17
I. De voorbereiding	21
De Vijfde Sfeer	23
De basishouding: het eerbiedige zwijgen	25
Het achtvoudige pad van Boeddha	29
II. Etymologie en het spelen met woorden	33
Het raadplegen van een etymologisch woordenboek	40
Het raadplegen van de 'alternatieve' taalwetenschappers	42
Betekenisverandering	46
Geboorte en dood van het woord	47
Het ervaren van de engel in taal	50
III. Sociale taal oefeningen	51
Woordenschat	53
De talen van Europa	54
Herbert Hahn en zijn Vom Genius Europas	55
Persoonlijk voornaamwoorden	57
IV. Op zoek naar het beeld achter het woord	59
Begrip en beeld	61
V. Taal en zingeving	65
Zin en zingeving	67
VI. Taal als bron van zelfkennis	73
De grammatica	75
VII. De regenboog van de liefde (de zeven <i>Ik Ben</i> woorden)	87
De zeven <i>Ik Ben</i> woorden	89
Ik ben het Brood van het Leven: zingeving	91
Ik ben het Licht van de Wereld: werkelijkheid	92
Ik ben de Deur: ontmoeting	94
Ik ben de Goede Herder: zorg voor taal	95

Ik ben de Opstanding en het Leven: vitaliteit	96
Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven: originaliteit	97
Ik ben de ware Wijnstok en mijn Vader is de Tuinman en u zij de ranken: vrede	98
De toekomstige taal van het hart	99
VIII. De loslaattoefening	101
De aura van het woord	103
Het vierledig mensbeeld	104
Een voorbeeld uit de praktijk: het woord ‘hoed’	110
IX. Beschouwingen over <i>Taal Stroomt</i>	113
De taalverwerving van het kleine kind	115
Wijsheid, schoonheid en kracht in taal	117
<i>Taal Stroomt</i> in de context van de huidige taalwetenschap	120
Chomsky en Steiner	123
<i>Taal Stroomt</i> in de context van de antroposofisch georiënteerde taalwetenschap	126
De taalimpuls van Rudolf Steiner	127
Taal en Digitalisering door Marieke Cooman	129
Bijlage 1 De pioniers van de antroposofisch georiënteerde taalwetenschap	135
Albert Steffen	135
Herman Bekh	136
Arnold Wadler	137
Ernst Moll	138
Werner Bohm	140
Georg Kühlewind	140
Owen Barfield	141
Heinz Zimmermann	142
Bijlage 2 Een greep uit het oude erfgoed van de Nederlandse taal met het jaar van ‘geboorte’	145
Bijlage 3 Citaten van Rudolf Steiner over taal	151
Bijlage 4 Taalspreuken van Rudolf Steiner	169
Literatuur	175
Aantekeningen	181

Voorwoord

Er is een kracht in de wereld die ervoor zorgt dat alles in beweging blijft. Deze kracht noemen we de liefde. Zonder de liefde is ontwikkeling niet mogelijk. In onze biografie is de liefde de drijvende kracht. Een hart van steen laat geen ontwikkeling toe.

Zo is het ook met de taal. De taal wil zich ontwikkelen en hiervoor heeft ze onze liefde nodig. Zoals de mens liefdevolle aandacht nodig heeft om te groeien en zich te ontwikkelen, zo heeft taal onze liefdevolle aandacht nodig om zich te ontwikkelen. Ze wil *gezien* worden zoals ook wij gezien willen worden. Ze wil in beweging blijven, in de stroom van de ontwikkeling. Ze vraagt om onze warme liefde die de huidige tendensen van verstarring en bevrozing doet smelten en stromen. Ze vraagt om een hart die de taal werkelijk liefheeft:

*Daarom wil ik hart en hoofd
Richten op de geest en de ziel
Van het woord;
En in de liefde
Daarvoor mijzelf
pas werkelijk voelen. ²*

Inleiding

Op het eind van zijn leven zei mijn vader tegen mij: het leven is één grote zin en ik zet nu een punt achter deze grote zin. Alleen een mens met een grote liefde voor taal kan zo iets zeggen. Hij was een taalmens en hij heeft deze liefde voor taal in mij wakker geroepen. De taal heeft hem geholpen die grote zin af te maken. Want er zijn genoeg momenten in zijn leven geweest waarin een komma een punt dreigde te worden. Als KNIL militair werd hij te werk gesteld aan de Birma spoorlijn. Het schrijven van gedichten en toneelstukken gaven hem de kracht deze gruwelijke tijd te overleven: de taal als reddingsboei. Al snel werd het woord met een kleine letter tot spreekbuis van het Woord met een hoofdletter, zoals in dit gedicht dat hij schreef in Kamp III in Birma in april 1944:

Zondagsgedachten

Een heldere nacht
Het weer is zacht
En laat mij diep in de hemel kijken
Maar vrienden ziet
Een ster verschiet
Het Zuiderkruis blijft rustig prijken

Is dit alles symboliek
Ook in de wereldpolitiek
Verschieten 'sterren' met hun glorie
Doch hoog verheven
En bron van leven
Blijft de Kruis-victorie

Het vermogen om het leven, dus de biografie, als één grote zin te ervaren, ontspruit uit de bron van het religieuze: niet alleen is mijn leven een zin, maar ook: mijn leven heeft zin gehad. Dat is wat je zegt als je op het eind van je leven kunt zeggen: mijn leven is één grote zin geweest: zoals in de zin elk woord volgens de woordvolgorde van onze taal op de juiste plek staat en meehelpt om betekenis te geven aan de gehele zin, zo ook heeft elke gebeurtenis in mijn biografie zich op

het juiste moment plaats gevonden en heeft meegeholpen om zin te geven aan mijn leven. De taal als bron van zingeving.

De laatste keer dat ik hem zag voor zijn sterven, moest hij naar het ziekenhuis. Hij ging in de auto zitten en hem werd gevraagd de gordel om te doen. Dat hoeft niet, zei hij, die heb ik al om. Hij had namelijk gordelroos! Zo heb ik hem mijn hele leven meegemaakt: vol met taalgrapjes. De taal als bron van humor. Met al deze taalrijkdom ben ik opgegroeid. Voor mij was het daarom vanzelfsprekend om na het behalen van mijn gymnasium diploma mijn studie aan een universiteit voort te zetten met een taalstudie. Ik koos voor Engels aan de universiteit van Utrecht, met name omdat ik een belangrijk deel van mijn jonge jaren in California had gewoond en vloeiend Amerikaans sprak. Ik kreeg al snel in de gaten dat het Amerikaans niet hetzelfde is als het Engels. Het was toch alsof ik een nieuwe taal moest leren. De studie duurde vier jaar en het werd op het eind pas interessant voor mij. Want in het laatste jaar kregen we Oudengels aan de hand van het Oudengelse Beowulf-epos uit de 7de eeuw. Er ging een wereld voor me open. Ik was overweldigd door de schoonheid van die taal. Ik begreep er niets van, maar iets in mij hilde van ontroering alsof ik die taal in een vorig leven zelf had gesproken. Hier de eerste drie verzen van het epos:

*Hwaet, wê gârdena in geardagum,
Peodcyninga Prym gefruginon,
Hû ðà aeþelingas ellen fremedon.*

‘Hoort! Wij hebben vernomen, welk een grootse macht de speer-Denen, en de koningen van die natie, in dagen van weleer ten toon spreidden, welke roemruchte daden de zonen van adellijke stam verrichtten.’³

Het was voor die jonge man een openbaring: het woord *koning* is al meer dan duizend jaar oud, het is als een hele oude, eerbiedwaardige eik! De geschiedenis van het woord begon mij te boeien en toen ik aan het eind van de kandidaats studie – ‘bachelor’ zou je tegenwoordig zeggen – hoorde dat ik als vervolg doctoraal studie (‘master’) Engels ook mocht kiezen voor de bovenbouw studie Oudgermanistiek, sprong ik een gat in de lucht, want dan kreeg ik al die talen die in het noorden in de middeleeuwen gesproken werden en werd ik ingewijd in de geschiedenis van al die woorden. Etymologie werd mijn god. Hoe verder terug, des te beter. Ik ontdekte dat er nog andere talen zijn die veel ouder zijn dan de Oudgermaanse talen. Door mijn degelijke gymnasiale opleiding was ik goed thuis in het Grieks en het Latijn. Maar wilde je nog verder terug in de tijd gaan, dan was het Hebreeuws en

het Sanskriet (het Oudindisch) onontbeerlijk. Dus heb ik naast de studie van de Oudgermaanse talen – het Oudengels, het Oudnoors (Oudijlands), het Oudsakisch, het Oudhoogduits, Gotisch, de runen – ook de studie van het Hebreeuws en het Sanskriet ter hand genomen. De mensen in mijn omgeving verklaarden mij voor gek, want daar was toch geen droog brood mee te verdienen. Ze bleken achteraf gelijk te hebben gehad en ik moest in de zorg mijn geld verdienen. Maar er was die innerlijke drijfveer, die innige liefde en enthousiasme voor die talen en ik kon niet anders. Nu weet ik: zonder die studies was er geen *Taal Stroomt* geweest, een zeer toekomstgerichte impuls.

Ik wilde dus de oorsprong van het woord leren kennen, eigenlijk de oorsprong van taal, en mijn god en mijn gids was de etymologie. Aan het eind van de studie Oudgermanistiek kwam mij de voordrachtenencyclus van Rudolf Steiner over de Volkszielen en over de Germaanse mythologie in handen. Daarin gaat Rudolf Steiner uitgebreid in op de werkzaamheid van de Hiërarchieën en hij gebruikt de goden uit de Germaanse mythologie als voorbeelden van de werkzaamheid van de Archai, Aartsengelen en Engelen.⁴ Thor is bijvoorbeeld een engelwezen, Freyr en Freya ook, Odin echter is een aartsengel die de zorg draagt voor de taal en de taalontwikkeling. Odin heeft de noordse mens de taal gegeven. Volgens de overlevering is hij ook de god van de runen en de dichtkunst. Rudolf Steiner beschrijft dus deze goden als werkelijke wezens, niet als 'symbolen' of 'allegorieën' zoals ze meestal in de secundaire literatuur worden geduid. Voor mij was dit een innerlijk wakker worden voor het feit dat om de oorsprong van taal te leren kennen ik zelf een innerlijke, spirituele weg moet gaan om deze aartsengelwezens, deze 'taalgeesten', te leren ervaren.

De uiterlijke weg van de etymologie bleef ik beoefenen alsook mijn zoektocht naar de spirituele achtergrond van taal. Lange tijd naast elkaar totdat ik ontdekte dat de etymologie ook een hele spirituele zijde had – gevoel krijgen voor de 'tijdtonnel' zoals ik dit hieronder beschrijf – en dat het spirituele terug te vinden is in het taalgebruik, bijvoorbeeld in de kindertaalverwerving, de grammatica, het alfabet.

In de huidige taalwetenschap is er geen plaats voor het spirituele. Dat is toch heel bevreemdend. De kindertaalverwerving is bijvoorbeeld één groot wonder. In mijn boekje over de kindertaalverwerving heb ik mijn waarnemingen neergeschreven van de taalontwikkeling van mijn eigen tweeling en kan niet anders concluderen dat het kleine kind bij het leren spreken geholpen wordt door engelwezens. Het spirituele ligt voor het oprapen.

Maar hoe leer je het spirituele in taal te ervaren? Dat kan via de euritmie en

de spraakvorming, maar is er ook een taal oefenweg die uitgaat van een spiritueel gerichte taalwetenschap? Deze was er niet. Rudolf Steiner heeft wel een aanzet gegeven met zijn *Geisteswissenschaftliche Sprachbetrachtungen*⁵, zes korte voordrachten die hij spontaan voor de leraren van de eerste Vrije School heeft gegeven. Ik voelde de taak om deze leemte te vullen en heb geleidelijk aan de taal oefenweg ontwikkeld die ik voor het eerst in 2010 in eigen beheer heb uitgegeven en die, helemaal herschreven, de lezer nu in handen heeft.

Toen ik het boekje in 2013 had voltooid, dacht ik dat ik mijn taak had volbracht. Maar het bleek nodig om bepaalde delen van de oefenweg verder uit te werken: de kindertaalverwerving, de oorsprong en ontwikkeling van taal in het licht van de Germaanse mythologie, de grammatica, het alfabet en de toekomst van taal (en het Wereldwoord). Dat het boekje over *De bijen en het woord* van mijn vriend en BD imker Jos Schuylenburg en mij als deel 5 in deze serie een plek mocht vinden, was een onverwachte en blijde gebeurtenis.

Het zijn dus zeven delen geworden die het verleden, heden en de toekomst van taal omvatten. De oefenweg wordt beschreven in deel 1, maar deze oefeningen worden aangevuld door de grammatica oefeningen in deel 4 en de alfabet oefeningen in deel 6.

Samen met Marieke Cooman en anderen hebben mijn vrouw Ernie Coenen en ik in 2016 de *Taalwerkplaats* georganiseerd om de deelnemers de gelegenheid te geven om de oefeningen samen met anderen te doen. Vijf maal hebben we de *Taalwerkplaats* in die vorm mogen geven op verschillende plekken in Nederland tot 2018, het jaar waarin Ernie stierf.

Marieke Cooman is coördinator van de Sectie van Cultuurwetenschap en Letteren van de Vrije Hogeschool, waar de *Taalwerkplaats* vanuit is gegaan. Zij is ook leraar aan de Vrije School van Rotterdam en in die gedaante heeft ze (samen met mij) de *Taalwerkplaats voor leraren* georganiseerd gedurende drie jaar. In Zutphen heb ik *Taal Stroomt* geïntroduceerd onder de naam *Hart voor Taal*.

Nu alles geschreven is, kan ik zeggen: de zeven delen zijn een organisch geheel. Ze omvatten de hele mens, in termen van de zeven chakra's: van het stuitje tot de kruin. Het eerste deel vormt de basis, het zevende deel verbindt ons met de kosmos en de grammatica is het hart van de taal:

Deel 1 (Hart voor taal: op weg naar het innerlijk van het woord): hierin wordt de basisoefenweg gegeven. Aanvullende oefeningen vindt de lezer in de delen 4, 6 en 7.

Deel 2 (De spirituele dimensie van de kindertaalverwerving): geeft – aan de hand van mijn eigen waarnemingen bij mijn tweeling – een beschrijving van